ئەمە «فۆکۆ» مـــان نەناســـی..
نیهاد جامی

فەیلەسوفی فەڕەنسی میشێل فۆکۆ لەچەندین بواری جیاوازدا کاری کرد، ئەمە زۆربەی کارەکانیمان بە زمانی عەرەبی خوێندەوە، لەم ساڵانەی دوایشدا هەندێک لە بەرهەمەکانیمان بە زمانی کوردی خوێندەوە، هەندێک کات لەکتێبەکانی تێناگەین، بیانوی بە خوێنەربونی خۆمان دەنێینەوە بەوەی بەهۆی زمانە سەختەکەیەتی، بەڵام ئەمە وەک خوێنەر ئەو پرسیارە لەخۆمان ناکەین بۆچی دەبێت کێشەکە بەهۆی وەرگێڕانەکانەوە نەبێت؟

کاتێک بە مرۆڤێکی فەڕەنسی دەڵێین: کتێبی «ووشەکان و شتەکان» زۆر قورسە و ناتوانم تێیبگەم، ئەو پێدەکەنێت و دەڵێت «بەو ڕادەیەش نیە و ئالۆزیش نیە، ئەوە فۆکۆیە»

شتێکی گرنگ لەم کتێبەدا کە پێویست بکات بیزانین ئەوەیە، فۆکۆ لەبارەی بابەتێکی دەست نیشان کراو نەینوسیووە، بەڵکو لەبارەی سیستمی سەربەخۆ نووسیویەتی، بەیە لەبارەی ماوەیەکی زەمەنی نێوان سەدەی شانزە بۆ نۆزدە قسە دەکات، وەک چۆن بیرمان دەنێتەوە کە ئەو لەگەڵ هاوڕێکانی وەکو سارتەر نەوەیەکی بوێرن لەبارەی سیستمی شتەکانەوە قسە دەکەن.

هێلواس لیگەت بەڕێوبەری نووسینی گۆڤاری «زانستە مرۆییەکان» ی فەڕەنسی، لە وتارێکدا گفتوگۆیەکی ڕۆژنامەی لۆمۆندی فەرەنسیمان بیر دەنێتەوە، کەوا لەگەڵ سیمۆن دو بۆڤوار سازکراوە، لەو گفتوگۆیەدا خانمی فەیلەسووف دەڵێت « من پێموایە فۆکۆ وەکو هەموو شتەکانیتر تەزاویە {…} ئەوە ئەدەبە، فۆکۆش لەڕوویەکی تایبەتدا، دەبێتە دابینکردنی ئاگایی بۆرژوازیی بۆ باشترین بیانوەکانی، ئەمە مێژوو وەلا دەنێین، دواتریش نەهامەتی و ماندوویەتی زیاتر درووست نابێت، تەنیا سیستم هەیە، فۆکۆ سووربوو لەئاستی سیاسی زۆر وەڵام نەداتەوە»

بۆچی ئەمە دەگێڕینەوە بۆ ئەو گفتوگۆیە؟ لەبەر ئەوەی نوسەری وتارەکە هەندێک شت لەبارەی فۆکۆ دەلێت، هەر هەموویان باسگەلی نوێن بۆ ئەمە، بەم دواییە گۆڤاری «زانستە مرۆییەکان» ژمارەیەکی تایبەت کرد بە میشێل فۆکۆ، کاتێک وتارەکانی ئەم گۆڤارە دەخوێنینەوە، پرسیارێک لەلامان ئامادەبوونی دەبێت: فۆکۆ کێیە؟ لەبەر ئەوەی بەڕاستی تا ئێستا ئەمە نەمان ناسیووە.

فۆکۆ بیرۆکەی مەرگی مرۆڤی خستە ڕوو، بەڵام بەدوای چل ساڵ لەمردنی

فەیلەسوفی مەرگی مرۆڤ، دەپرسین: ئایا فەکە مرد یاخود ئامادەبوونە فەلسەفیەکەی تا ئەستا لەژیانی فەلسەفیماندا ئامادەبوونی هەیە؟ ئایا دەستبەرداری کتێبەکانی ببین؟ یاخود پێویستمان بەخوێندنەوەی سەر لەنوێی هەیە بەتایبەت مێژووی سێکسوالێتی؟ لەبەر ئەوەی هەموو وێرانەکانی ئەمڕۆ تیای دەژین، لەڕوانگەی چەمکە فەلسەفیەکانیەوە دەخوێنینەوە.
لەم ڕۆژگارەی ئەمەدا دەپرسین: فەکە لەکوێیە و دەکەوێتە کوێی بیرەکەی مەرگی مرۆڤ؟ ئایا مردنێک کە لەڕەگەی تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان و کەناڵە ئاسمانیەکانەوە دەیبینین، گوزارشت لە مردنە فەکەییەکە دەکات؟
بەدڵنیاییەوە ئەوەیان تەواو دوورە لەچەمکە فەلسەفیەکەی فەیلەسووفی مردنی مرۆڤ، لەبەر ئەوەی مردن لەلای ئەو گوزارشتە لە ویست، لەناوەوەی مرۆڤ ویست دەکەوێتە کوێوە؟ ئەوە ویستی زانینە.
ئەو لەسەرەتای ژیانی خوێندنیدا بەدەست کێشەو ئازاری زۆر گیرۆدە بوو، هۆکارەکەشی زیاتر بەهۆی هاوڕەگەزبازیەکەی بووە، ئەوەش وا دەکات لەلایان زۆر کەسەوە ڕەتبکرێتەوە، تەنانەت بیرەکەی خۆکوشتن لەلای ئەو لەو کاردانەوانەوە سەرچاوەی گرتووە.
هەڵبەت بەدوای تێزەکەی «مێژووی شێتی لەسەردەمی کلاسیکیدا» هاوڕێکانی ڕۆژگاری خوێندنی لەسەر ئەم لۆژیکە هاوڕان، بەوەی بیرەکەی خۆکوشتن وابەستەی دەوروبەرەکەی بووە، بەڵێ فەکە کتێبەکەی لەبارەی خۆیەوە نووسیوە.
ڕەنگ بوو ساڵانێک پێش ئەستا گەر ئەو بەچونەمان لەلا دروست بوایە، خێرا خۆمان بەرپەرچ دەدایەوە، بەوەی کتێبەکەی هیچ پەیوەندی بە ژیانی خۆیەوە نیە، بەڵام ئەو دەمەی بەناو کتێبەکانی ڕێ دەچین و بەتایبەت ئەو نهێنیانەی نووسین کە پێشتر ئاشنایەتیمان پێیانەوە نەبوو، ئەوسا ناچار بە گومان و گەڕانی نەزانراومان دەکاتەوە.
ساڵی ١٩٥٨ دەیویست لە پۆڵەندا کتێبی «گەمژەییەکانم» تەواو بکات، بەڵام دیارە ناتوانێت زۆر لەوە بمێنێتەوە، هۆکارەکەشی ئەوەیە پۆلیسی پۆڵەندیی لە ساری وارشۆ دەریدەکەن، چونکە ئەوان بێزار ببوون بەدەست پەیوەندیەکانی فەکە وە، لەو بارەیەوە نووسەری پۆڵەندی ریمیگیۆش ریژنەسکی کتێبێکی نووسیوە بەناوی «فەکە لە وارشۆ» کتێبەکە بەزمانی پۆڵەندی نووسراوەو وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی فەڕەنسیش.
کرۆکی فەلسەفەی گوتارە فەلسەفیەکەی فەکە بریتیە لە جیاوازی لە مانادا، بەڵێ زۆربەی کات بڕوای وایە تێگەیشتنی خوێنەر لەشوێنی ڕاستی خۆی نیە، ساڵی ١٩٦٩ کاتێک کتێبی «ئەرکیۆلۆژیای مەعریفە» دەنووسێت لەو بارەیەوە دەنووسێت «نەخێر، من لەوە نیم، لەو شوێنەی

کە تۆ چاوەڕوانم دەکەیت» ئەوە مانای وایە بەهۆی جیاوازی تێگەیشتنی خوێنەر، وایکردووە تێگەیشتن لەشوێنی راستی خۆی نەبێت، هەر بۆیە دەنووسێت «من لێرەم لەو شوێنەی کە سەیری تۆ دەکەم، تۆش پێدەکەنیت.

فۆکۆ بەهۆی هاوڕەگەزبازێتییەکەی لەکۆمەلگا ناترسێت، بەلام ئازاریش دەچێژێت، وەک پێشتر ئاماژەمان پێی کرد، بەوەی نازانێت چۆن ڕەفتاریان لەگەڵدا بکات، وەک لەوتارەکەی گۆڤاری زانستە مرۆییەکان هاتووە کە زیاتر مەبەستی دیدیار ئیربۆن بوو، ئیربۆن لە زانکۆدا لەگەڵ هەمواندا خاوەنی کەسێتیەکی توندو تیژ بووە.

هەڵبەت ترسی فۆکۆ لەبابەتە کەسێتیەکان نەبوو، بەقەد ئەوەی ترسی بووە لە دەسەڵاتی سیاسی کە ژیان زەوت دەکات، تەنانەت ئینتیما کردنیشی بۆ گوتاری مارکسی هۆکارەکەی ئەوە بوو کە چۆن بەگژ دەسەڵاتدا دەچێتەوە، بەڵام هەر وەک هیلواس لیگێت لە وتارەکەیدا دەنووسێت «فۆکۆ دەگەڕا بەدوای دیدگای چەپخوازی، نەک بۆ (ترۆتسکی) نە بۆ (ماو) یش، ئەمە فۆڕمی دووەمی چەپمان دەدۆزیەوە»

هاوکارییەکانی فۆکۆ بۆ شۆڕش و خواستی ئەوەی کە دەیویست لێیانەوە نزیک بێت وهاوکاریان بکات، وەک لە ١٩٦٨ لەگەڵ سارتەرو ئەوانیتر لە خۆپیشاندانەکانی زانکۆ بەشداریی کرد، بەدوای ئەوەش کەمێکی شۆڕشی تونسی کرد، لەڕێگەی دوو سیمینار لەبارەی بوون لای دیکارت، لە ئێرانیش وەک رۆژنامەنووس لەکاتی شۆڕشی ئیسلامی رۆژانەکانی خۆی دەنووسیەوە.

هەموو ئەمانەی بۆ شتێک بوو، دەیویست شتێک بگۆڕێت، ڕەنگە بپرسین: ئەو دەیویست چی بگۆڕێت؟ گۆڕان لە چەمکی بوون ئیشکالیەتی فەلسەفیە لە گوتاری فۆکۆدا، بۆیە دەگەرێتەوە بۆ کۆژیتەکەی دیکارت «من بیر دەکەمەوە، کەواتە هەم» چەمکی بیرکردنەوە دەگۆرێت بۆ هەڵەکردن، بۆیە لە سیمینارەکەی تونسدا دەڵێت «من هەڵە دەکەم، کەواتە هەم».

نیهاد جامی- فەڕەنسا